

ORTADOğU GÜNDEMİ

14-20 Eylül 2020

2020

■ SURİYE GÜNDEMİ

• Uluslararası Gündem

BM'nin oluşturduğu Suriye Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Ocak-Haziran 2020 tarihlerini kapsayan bir rapor yayınladı. Raporunda tüm taraflara insan hakları ihlalleri suçlaması yöneltirken, Türkiye'ye Suriye Milli Ordusu (SMO)'nun işlediği suçlar nedeniyle muhalif grupları kontrol altında tutma çağırısı yapıldı. Söz konusu iddiaya göre SMO birliklerinin Afrin, Rasulayn ve çevresinde esir alma, işkence, tecavüz, yağmalama, özel mülklere zorla el koyma, hırsızlık ve UNESCO tarihî miras bölgelerine zarar verme gibi savaş suçları yöneltildi. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet'ten, Suriye'nin kuzey ve kuzeybatısında Türkiye destekli güçlerin şiddet ve suç eylemleriyle insan hakları ihlalleri konusunda Ankara'ya uyarı geldi.¹ Dışişleri Bakanlığından konuya ilişkin yapılan yazılı açıklamada, terörizmle mücadele ve Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü sağlamak amacıyla sahada faaliyet gösteren Suriyeli muhalif gruplara ve bu gruplarla bağlantılı olarak Türkiye'ye yöneltilen insan hakları ihlallerine ilişkin asılsız iddiaların ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin bu iddialar temelinde Türkiye'ye yönelttiği yersiz eleştirilerin tümüyle reddedildiği bildirildi.²

BM Güvenlik Konseyini Suriye'deki gelişmeler hakkında bilgilendiren Geir Pedersen, geçen ağustosta, 9 ay sonra Cenevre'de yapılan görüşmelerde siyasi sürece yönelik "umut ışığının" ortaya çıktığını söyledi. Pedersen, gelecek ay tarafların Cenevre'de dördüncü oturumunda bir araya gelebilmesi için toplantının gündemine hiç gecikmeden karar verilmesi gerektiğini belirtti. Suriye'nin önceki dönemlere göre şu an daha "sakin" olduğuna ancak endişe verici olayların yaşanmaya devam ettiğine dikkati çeken Pedersen, Rusya ve ABD'ye Suriye konusunda diyalogu artırma çağırısında bulundu.³

• Suriye Rejimi

BM Uluslararası Bağımsız Suriye Araştırma Komisyonu, Esad rejiminin sivillere yönelik cinayet, işkence ve tecavüz gibi eylemlerini sürdürdüğünü, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediğine dair makul kanıtlar olduğunu açıkladı. Özellikle Esad rejiminin sivillere yönelik saldırılarının örnekleriyle aktarıldığı raporda, "zorla kaybetme, cinayet, işkence, cinsel şiddet ve gözaltındaki ölümler" gibi suçların Esad rejiminin artık bir "devlet politikası" hâline geldiği vurgulandı. Ayrıca raporda, bu suçların bazılarının savaş suçu teşkil edebileceğine de işaret edildi.⁴

Suriye'de Esad rejiminin kontrolündeki Halep, Lazkiye, Şam ve Hama kentlerinde yakıt krizi başladı. Rejimin Petrol Bakanı konuya ilişkin yaptığı açıklamada ABD tarafından

uygulanan sert yaptırımlar nedeniyle önemli akaryakıt ithalatının engellendiğini belirterek bu durumun sorumlusu olarak ABD'yi gösterdi.⁵ Rejimin elde ettiği az miktardaki yakıtı ise askerî amaçlar için kullandığı öğrenildi.

• Fırat'ın Doğusu

ABD, Suriye'de Rusya ile yaşanan gerilimin artması üzerine bölgeye daha fazla asker gönderdi. Yetkililer, altı zırhlı aracın yanı sıra 100 askerinin de ülkenin kuzey doğusuna gönderildiğini açıkladı. Son dönemde bölgede devriye gezen Rus ve ABD askerleri arasında daha fazla gerilim yaşanmaya başlamıştı. ABD Merkez Komutanlığı Sözcüsü Yüzbaşı Bill Urban, Kuveyt'ten gönderilen askerî araçların yanı sıra, kısa süre içinde bölgeye bir radar yerleştirileceğini ve ABD ordusunun devriyelerine savaş uçaklarının eşlik etme sıklığını artıracaklarını söyledi. Urban "ABD Suriye'de herhangi bir ulusla savaşmak istemez fakat gerektiği takdirde Koalisyon Güçleri'ni savunur" dedi.⁶

SDG güçleri Haseke'de yüksek güvenlik önlemleri aldığını duyurdu. El-Sina mahallesindeki Guayran Hapishanesi'nde tutulan IşİD üyeleri SDG güçlerine karşı isyan başlattı. 9 Eylül'de başlayan olaylar sırasında mahkumların hücre duvarlarını yıktığı, akrabalarının onları ziyaret etmesine izin verilmesini talep ettikleri ve adil yargılama çağrısında bulunduğları bildirildi. Uluslararası Koalisyon Güçleri'nin havadan helikopter ile destek verdiği olaylarda SDG ve ona bağlı Asayiş Güçleri hapishanenin etrafını abluka altına aldı.⁷

ABD liderliğindeki Koalisyon Güçleri'ne ait bir konvoyda Deyr ez-Zor'un doğu kırsalındaki Abriha köyünden geçerken yol üzerinde bulunan patlayıcının infilak etmesi sonucunda maddi hasar yaşandı. Bir gün öncesinde de SDG güçlerine ait bir araç El-Ömer Petrol Sahası'nın yakınından geçerken üç patlayıcı infilak etti. Patlamada yine maddi hasar oluştuğu bildirildi. Aynı günün erken saatlerinde kimliği belirsiz bir grup Basira bölgesinde SDG'nin devriyesini hedef alarak ateş açtı. Kayıplar hakkında herhangi bir açıklama yapılmadı.⁸

Lojistik malzeme, silah ve mühimmat taşıyan onlarca araçtan oluşan Rus konvoyunun M4 karayolu üzerinden askerî üssü bulunan Kamışlı'ya hareket ettiği gözlemlendi. Bir gün öncesinde asker ve lojistik malzeme taşıyan Suriye rejimine ait 15 aracın da Rakka'da bulunan 93. Tugay'a takviye olarak gittiği görüldü. ABD ile paralel olarak Rusya'nın da bölgeye takviye güçler göndermesi dikkat çeken bir gelişme oldu.⁹

• İdlib

Savunma Bakanlığı, Ankara'da Türk ve Rus askerî heyetinin, Suriye'nin İdlib vilayetindeki durumu görüşmek üzere bir araya geleceğini duyurdu. Yapılan görüşmelerde Rusya'nın İdlib Gerilimi Azaltma Bölgesi'ndeki Türk ordusu tarafından kontrol edilen gözlem noktalarının sayısının azaltılması teklifini ettiği, Türkiye'nin ise gözlem noktalarından geri çekilmeyi reddettiği öğrenildi.¹⁰

• Fırat Kalkanı/Afrin Bölgesi

Zeytin Dalı Harekâtı'yla terörden arındırılan Afrin ilçe merkezinde, bir kamyonete yerleştirilen bomba infilak ettirildi. Saldırıda 9 sivilin hayatını kaybettiği, 43 sivilin ise yaralandığı bildirildi. Güvenlik kaynakları, terörden kurtarılmış bölgelerde bombalı eylemlerin YPG/PKK tarafından gerçekleştirildiğini ancak örgütün sivillere zarar verdiği için bunu üstlenmekten kaçındığını belirtti.¹¹

■ IRAK GÜNDEMİ**• Siyaset**

Irak Dışışleri Bakanı Fuad Hüseyin, NATO yetkilileriyle görüşmek üzere resmî bir ziyaret için Brüksel'e gitti.¹² Bakan Hüseyin yaptığı açıklamada "Birçok sorunla karşılaştık. Bazı sorunlar ise koronavirüs salgınından kaynaklanıyor."¹³ IŞİD halen ülkemizde tehlike saçıyor" dedi. Bu noktada Bakan'ın düşen petrol fiyatlarıyla ekonomik sorunlar yaşayan Irak'ın destek almak amacıyla ziyaret gerçekleştirdiği söylenebilir. Ayrıca Irak Dışışleri Bakanı Fuad Hüseyin tarafından yapılan açıklamaya göre, ekim ayında Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin Paris'i ziyaret edeceği belirtildi. Diğer yandan NATO'dan yapılan açıklamaya göre, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile Irak Dışışleri Bakanı Fuad Hüseyin Brüksel'deki NATO karargâhında görüştü. Yapılan görüşmede sonrasında Stoltenberg, Irak Güvenlik Güçlerinin kuvvetlendirilmesi konusunda ittifakın kararlı olduğunu belirtti.

Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu yeniden açılıyor.¹⁴ Türkiye'nin Musul Başkonsolosu Mehmet Küçüksakallı, terör örgütü IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi nedeniyle kapanan temsilciliğin yeniden açılması için son aşamaya geldiğini belirtti.

Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî, aralarında Ulusal İstihbarat Servisi, Irak Merkez Bankası Başkanlığı ve Şeffaflık Kurumu Başkanlığının da bulunduğu devlet bürokrasisindeki bazı görevlerde değişiklik yaptı. Buna göre Başbakan Mustafa Kazımî, Ulusal İstihbarat Servisine eski Milletvekili Falih İsavî'yi direktör vekili olarak atarken Ulusal İstihbarat

Servisi Operasyonel İşlerden Sorumlu Dairesi Vekilliğine de eski Savunma Bakanı olarak görev yapan ve Parlamento tarafından görevden alınan Halit Ubeydi'yi getirdi.¹⁵ Ancak Irak siyasi partileri Başbakan Mustafa el-Kazimi'nin bazı değişiklikleri reddettiği iddia edildi.¹⁶

Irak Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi, Türkiye ve İran ile su krizini çözmek için Su Kaynakları Bakanı Mehdi Raşid el Hamdani başkanlığında özel bir heyet kurdu.¹⁷

Eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki ve İran İslam Devrimi Lideri Uluslararası İlişkiler Danışmanı Ali Ekber Velayeti, Tahran'da bir araya gelerek ikili bir görüşme gerçekleştirdi.¹⁸ Yapılan görüşme sonrası basın mensuplarına açıklamada bulunan Velayeti'nin "Batı Asya bölgesi, İran ile Irak arasındaki kardeşçe, yakın ve iyi komşuluk ilişkilerinden etkilenmektedir" dediği kaydedildi.¹⁹

ABD, IKBY'ye bağlı Peşmerge güçlerine 250 milyon dolarlık yardım verdiğini duyurdu. ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Matthew Tueller, 250 milyon dolarlık yardımın askerî teçhizat ve malzemelerden oluştuğunu belirtirken maddi yardımın yanı sıra askerî ekipmanların eğitimi için askerî eğitimcilerin gönderildiğinin de altını çizdi.²⁰ Tueller, zırhlı araçlar, lojistik ve diğer askerî malzemeleri taşıyan yardımı IKBY Peşmerge Bakanı Şoreş İsmail'e törenle teslim etti.²¹

Irak Parlamento Başkanı Muhammed el-Halbusi, resmî bir ziyaret için Kuveyt'e giderek Kuveytli mevkidaşı Marzuk Ali el-Ganim tarafından karşılandı. El-Halbusi'nin ofisinden yapılan açıklamada, Meclis Başkanı'nın ikili ilişkileri ve iş birliğini görüşmek için Kuveytli yetkililerle bir araya geldiği belirtildi.²²

IKBY Bakanlar Kurulu, IKBY Başbakanı Mesrur Barzani başkanlığında toplandı. Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi'nin IKBY ziyaretinin, Irak hükûmeti ile IKBY hükûmeti arasındaki sorunların çözümü için önemli bir adım olduğunu kaydeden Barzani, çözümün anayasa temelinde olmasını ve görüşmelerin her iki tarafın yararına olacak şekilde neticelenmesi gerektiğinin altını çizdi.²³

Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, Irak'ın güneyinde yer alan Meysan vilayetine yaptığı ziyarette, bölgedeki birçok projenin kötü planlama nedeniyle aksadığını ve söz konusu projelerin hayata geçirilmediğini ifade etti. İhlallerin çoğunun ise aşiretler arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığını belirten Kazimi'nin aşiretleri "güvenlik ve istikrarın sağlanması için hükûmete yardımcı olmaya" çağırıldığı belirtildi.²⁴

Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarlığından yapılan yazılı açıklamaya göre, Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Kasım el-Araci Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih Yıldız ile Irak'ın

başkenti Bağdat'ta bir araya geldi. İki ülke arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği görüşmede Araci'nin "Başbakan Mustafa el-Kazimi hükûmeti, Irak ile Türkiye arasındaki ilişkilerin sürdürülmesine önem veriyor" dediği aktarıldı.²⁵

Irak'ta cumhurbaşkanının görev ve yetki alanlarında değişiklikler ile hükûmeti seçimde birinci olan partinin kuracağı öngören yeni yasa tasarısının hazırlandığı bildirildi. Irak Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı **Ali Şükrü** "Komite ayrıca hükûmetin, seçim sonrası Mecliste oluşacak en büyük koalisyon değil, seçimde birinci olan parti veya koalisyon tarafından kurulmasını önerdi" dedi.²⁶ Cumhurbaşkanlığında hazırlanan yasa değişikliği taslağında 329 koltuklu meclisin 175 milletvekili olması da öneriliyor.²⁷

Üst düzey bir Iraklı yetkilinin yaptığı açıklamaya göre Ninova vilayetinde güvenlik güçlerinin IŞİD'e karşı yürüttüğü savaşlarda, bölgede maddi ve insani kayba uğrayan 90 bin sivil tazminat ödenmesine karar verildiği açıklandı. Bu doğrultuda şimdiye kadar 9 bin sivilin tazminat aldığı bildirildi.²⁸

• Güvenlik

Irak Parlamentosu Başkanı Muhammed el-Halbusi diplomatik misyonların güvenliğinin sağlanmasının yasal ve ahlaki bir sorumluluk olduğunu doğruladı.²⁹ Halbusi, devletin prestijini korumak adına güvenlik kontrollerinin arttırılacağını ve misafirlerin güvenliğini muhafaza etmeye verdiği önemi tekrarladı.

Irak ordusu tarafından yapılan açıklamaya göre ABD öncülüğündeki koalisyon, IŞİD'in ana finansman kaynağını öldürüp kardeşini de Anbar'da tutukladı.³⁰

Irak ordusu, Bağdat'taki yoğun şekilde koruma altında olan Yeşil Bölge'ye Katyuşa roketinin düştüğünü söyledi.³¹ İngiliz Büyükelçiliği konvoyunun şehirdeki önemli bir otobanda hedef alındı. Zayıt olmadı ve kimse saldırının sorumluluğunu üstlenmedi. İngiliz konvoyu, Umm el-Tabul Camii yakınlarındaki Bağdat otoyolunda, havalimanı ile diplomatik misyonlar tarafından sıklıkla kullanılan stratejik bir yol olan Yeşil Bölge arasında hedef alındı.

Erbil güvenlik kuvvetleri kaçak uyuşturucu ve 130'a yakın silah ele geçirdi.³² Temmuz ayı sonlarında, Erbil'in Narkotikle Mücadele Müdürlüğü, güçlerinin mühimmatları Türkiye'ye kaçırılmaya çalışan iki şüpheliyle birlikte 15 kilogram uyuşturucuya el koyduğunu açıkladı.

Irak'ın Nefes kentinde bulunan İngilizce eğitim veren Amerikan Enstitüsünde, içerisine yerleştirilen bomba nedeniyle patlama olduğu ve patlama sonrasında binada maddi

hasar meydana geldiği açıklandı. Sadr Hareketi lideri Mukteda Sadr ise Irak'ta yabancı misyon temsilciliklerinin hedef alınmamasını isteyerek sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada "Irak'ı karanlık tünele sürükleyerek ülkedeki kültürel ve diplomatik misyonları hedef almanın hiçbir çıkarının olmadığını düşünüyorum. Bunu yapanlar Irak ve halkını tehlikeye atıyor" ifadelerini kullandı.³³

Kerkük'teki Beşir köyü yakınlarında IŞİD tarafından yola döşenen bombanın infilak ettirilmesi sonucunda Haşdi Şabi Türkmen gücü mensubu dört kişinin hayatını kaybettiği, üç kişinin de yaralandığı bildirildi.³⁴ Bu bağlamda, Kerkük vilayetine IŞİD saldırılarının artması nedeniyle daha fazla Haşdi Şabi gücünün konuşlandığı açıklandı.³⁵

Irak'ın Nasıriye vilayetinde göstericilerin, 19 Eylül'de Nasıriye'de bilinmeyen bir grup tarafından kaçırılan protestocu arkadaşları ve aktivist Sajad el-Irakî'nin serbest bırakılmasını talep ederek şehrin içindeki ana yolları kapattıkları bildirildi.³⁶

• Ekonomi

Savaş ve terörden zarar gören Irak, reformlar başlatmayı ve harap olmuş ekonomisini yeniden canlandırmayı umuyor ancak bu çabaları, büyük ölçüde İran yanlısı belirsiz grupların işlediği şiddet dalgası nedeniyle gerçekleştiremiyor.³⁷ Başbakan Mustafa el-Kazîmi Mayıs ayında göreve geldiğinden beri devlet karşıtı milisleri dizginleme, yolsuzlukla mücadele etme, yıllarca süren savaş ve isyan sonrasında uzun zamandır beklenen yeniden yapılanmayı hayata geçirme sözü verdi. Ancak hükûmet belirtilen hedeflerine yaklaştıkça, Tahran'la şüpheli bağlantıları olan daha fazla silahlı aktör aktifleşiyor.

Ninova Valisi Necim el Cuburi, Türk firmalarının desteğiyle mühendislerden oluşan bir ekibin iki ülke arasında yeni modern bir ray hattını önümüzdeki günlerde döşemeye başlayacağını ifade etti.³⁸ Cuburi, Musul kent merkezi ve Türkiye sınırına doğru inşa edilecek ray hattının kara sınır kapısındaki yoğunluğu azaltmaya yönelik olduğunun altını çizdi. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih Yıldız şubatta yaptığı açıklamada, iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2019'da 15 milyar 800 milyon dolar civarında olduğunu bildirmişti.

Irak Başbakanlık Medya Ofisinden yapılan açıklamaya göre Irak hükûmeti mali yılın dokuzuncu ayında, 2020 bütçe taslağını onaylanması için Parlamente'ye sundu. Bütçe taslağının yılın son üç ayını kapsadığı, emekli ve kamu sektörü maaşlarını ödemeye odaklandığı belirtilirken büyük bir açık da içerdiği kaydedildi. Bu doğrultuda, Bağdat'ın 27 trilyon dinar (22,5 milyar dolar) civarında iç ve dış borcu olduğu açıklandı.³⁹

• Sağlık ve Sosyal Yaşam

Süleymaniye ilindeki “Tuni Baba” Geçidi ziyaretçilere açıldı.⁴⁰ Covid-19 önlemlerinin hafifletilmesiyle turizme ilgisi olanların ziyaretine açılan Süleymaniye ilindeki Derbendikan şehrinin güneyinde bulunan Tuni Baba, yol boyunca birçok su kaynağı içeren uzun, manzaralı ve genellikle dik bir vadi.

IKBY, en yüksek Covid-19 ölüm oranını bir günde 29 ölümlle kaydetti.⁴¹ Virüsün bölgeyi mart ayı başlarında vurmasından bu yana toplam ölüm sayısını 1446’ya yükseltti.

Irak resmî haber ajansına göre, hükûmete bağlı kriz masası tarafından alınan kararlar uyarınca, **Irak**’ta Covid-19 salgını nedeniyle mart ayında kapatılan **ibadet yerlerinin** sağlık kurallarına uyulması şartıyla yeniden **açılmasına karar verildi.**⁴²

Her yıl milyonlarca kişinin Irak’ın Necef kentinde toplanıp Kербela’da yerine getirdikleri törenlerinin bu yıl koronavirüs nedeniyle yüksek risk taşıdığı bu yüzden İran-İrak sınırlarının kapatıldığı bildirildi. Arbain etkinliklerine katılanların büyük bir çoğunluğunun İran’dan seyahat ettiği belirtilirken İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani’nin de dâhil olmak üzere birçok İranlı yetkilinin, İranlıların bu Arbain ziyaretine katılamayacağını açıkladığı kaydedildi.⁴³

■ TÜRKMEN GÜNDEMİ

• Siyaset

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi, ITC kadrosundan oluşan bir heyet ile birlikte Tuzhurmatu’ya ziyarette bulundu. Salihi ve beraberindeki heyet ITC Selahattin İl Başkanı Heytem Muhtaroglu tarafından karşılanmasının ardından Haşdi Şabi yetkilileri ve bölgede bulunan diğer idari yetkililer ile birlikte Tuzhurmatu’daki Kültür Sarayı’nda ITC tarafından düzenlenen “Hz. Hüseyin Kültür Etkinliği”ne katıldı.

Etkinlikte konuşan Erşat Salihi, 2003’ten önce Türkmen milletinin çeşitli yollarla sindirilmeye çalışıldığını, sindirme politikaları ile Türkmenleri Irak’ta pasifize etmeye çalıştıklarını vurguladı. 2003’ten sonra ise Türkmen bölgelerindeki durumun olumlu yönde değişiklik göstereceğini beklediklerini aktaran Salihi ancak 2003 sonrasında Türkmen bölgelerinde yaşananların da beklentinin aksine pek çok olumsuz tabloyu beraberinde getirdiğini ifade etti. Salihi özellikle Türkmenler arasında mezhep ayrımcılığı üzerinden ihtilaflar çıkarılmaya çalışıldığına vurgu yaparak; Telefar, Tuzhurmatu, Amirli, Karatepe ve Bakuba gibi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin söz konusu ihtilafla karşılaştığını vurguladı. Türkmenlerin, düşmanın mezhep ayrımcılığı üzerinden

ortaya çıkarmaya çalıştığı fitnenin içerisine düştüğü taktirde büyük bir tehlikeyle karşılaşılabileceğini aktaran Salihi, bu oyuna gelmemek için tüm idarecilerin büyük çaba göstermesi gerektiğini belirtti.⁴⁴

Türkmeneli Partisi, 2003 yılından sonra başlayan ve 16 Ekim 2017'nin ardından da Kerkük'te devam eden gayrimeşru kamu ve özel mülk işgaliyle ilgili yazılı açıklama yayınladı. Türkmeneli Partisi kamu ve özel mülkler üzerine hukuksuz bir şekilde inşa edilen yapılara yönelik merkezî hükûmetin köklü çözüm getirmesi çağrısında bulundu. Türkmeneli Partisi açıklamada, bu yönde bir adım olarak kolay kredi sağlanması ve konut yapımı için gerekli arazilerin tahsis edilmesini bölgede artan gecekondulaşmanın önüne geçmek için bir çözüm olarak ileri sürdü. Türkmeneli Partisi ayrıca Kerkük Kaymakamı'nın, Kerkük halkı arasında bir ayırım yapmadan hukuksuz bir şekilde inşa edilen yapıların kaldırılması yönündeki çabalarını takdir etti.⁴⁵

Türkmeneli Partisi lideri Riyaz Sarıkahya, Irak Parlamentosu Başkan Yardımcısı Beşir Haddad ile bir araya geldi. Erbil'de Beşir Haddad'ı ziyaret eden Sarıkahya, Haddad'a Türkmeneli Partisi'nin hazırlamış olduğu "Türkmen Hakları Yasası" önerisini sundu. Türkmenlerin millî haklarını koruyacağı vurgusu yapılan söz konusu öneri Haddad tarafından olumlu bir adım olarak değerlendirildi. Sarıkahya ile Haddad'ın görüşmesinde önümüzde yıl gerçekleştirilmesi planlanan seçimlerin de ele alındığı bildirildi.⁴⁶

Türkmen Milliyetçi Hareketi, Kerkük'e bağlı Beşir Kasabası yakınlarında terör örgütü IŞİD tarafından üç Haşdi Şabi Türkmen gücünün öldürülmesinin ardından bir açıklama yayınladı. Açıklamada, Türkmen milletine ve Haşdi Şabi'ye başsağlığı ifade edilirken, diğer yandan son dönemde tekrar artış gösteren Türkmen bölgelerindeki terör saldırılarına karşı merkezî hükûmetin bir an önce gerekli adımları atması gerektiğinin altı çizildi.⁴⁷

Öte yandan Türkmen İrade Partisi de bir açıklama yayınlarak terör örgütü IŞİD tarafından öldürülen Haşdi Şabi'nin Türkmen gücü mensuplarına ve ailelerine yönelik başsağlığı diledi.⁴⁸

Kerkük'te bulunan bazı aşiret liderleri Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşme sonrasında Cumhurbaşkanlığı Ofisinden yapılan açıklamada, Cumhurbaşkanı'nın Kerkük'teki sorunların Anayasa'ya göre ve Kerkük halkına danışılarak çözülmesi gerektiğinin altını çizdiği, özellikle Kerkük halkının bölgenin sorunlarını herkesten daha iyi bilebileceğine vurgu yaptığı aktarıldı. Ayrıca görüşmede Cumhurbaşkanı'nın, Kerkük halkının önceki yönetimlerde yolsuzluk ve güvenlik sorunları gibi meselelerden çok büyük zararlar gördüğünü dile getirdiği belirtilirken; mevcut hükûmetin ve kendisinin Kerkük'teki gelişmeleri yakından takip ettiğini bildirdiği açıklandı. Açıklamada,

aşiret liderlerinin Kerkük'teki sorunları bizzat Cumhurbaşkanı'na aktardığı, Cumhurbaşkanı'nın ise bahsi geçen sorunları çözmek için söz verdiği bildirildi.⁴⁹

Görüşme sonrası açıklama yapan Kerkük Kürt Aşiretleri lideri Osman Zengene, Kerkük'teki mevcut durumun, kendilerini Türkmen ve Arap isimlerle birlikte Cumhurbaşkanı'nı ziyaret etmeye motive ettiği bildirdi. Zengene ayrıca, toplantıda Cumhurbaşkanı'na Kerkük'te güvenliği bölgedeki tüm bileşenlerden oluşan "karma bir gücün" sağlanması gerektiğini aktardıklarını ifade etti. Zengene, aynı talebi birkaç ay önce ABD'nin Bağdat Büyükelçiliğinde yaptıkları görüşmede de dile getirdiklerini aktardı.⁵⁰

Görüşmeye katılan diğer bir isim olan Türkmen Adalet Partisi Lideri Nazım Ali, karma bir güvenlik gücünün oluşturulmasının yanı sıra üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilen atamalarda ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi noktasında da Cumhurbaşkanı'na taleplerini ilettiklerini belirtti.

Türkmen Aşiretler ve Ayan Meclisi tarafından söz konusu görüşmeye ilişkin yapılan açıklamada ise Cumhurbaşkanı'nın Kerkük'e yönelik her türlü olumlu adımının memnuniyetle karşılanacağı bildirilirken; Cumhurbaşkanı'nı ziyaret eden Türkmen şahsiyetlerin görüşmede "kendilerini" temsil ettiği, görüşme için Türkmen Aşiretler ve Ayan Meclisine herhangi bir davetin gelmediğinin altı çizildi. Açıklamada ayrıca, Türkmen Aşiretler ve Ayan Meclisinin, Türkmenlerin meşru aşiret temsilcisi olduğu hatırlatıldı.⁵¹

• Güvenlik

Irak'ın Kerkük kentinin Beşir kasabası yakınlarında terör örgütü IŞİD tarafından Haşdi Şabi'nin Türkmen gücü olan 16. Tugay'a yönelik düzenlenen saldırıda 3 kişinin öldüğü belirtildi. Saldırıda, IŞİD militanlarının Asi köyünü ele geçirmek istedikleri bilgisini verilirken, teröristlerin güvenlik güçleri tarafından geri püskürtüldükleri dile getirildi.⁵²

Irak güvenlik güçlerine dayandırılarak paylaşılan bilgilere göre, güvenlik güçlerinin IŞİD liderlerinden birini başkent Bağdat'ta etkisiz hâle getirdiği belirtildi. İsmi açıklanmayan IŞİD liderinin her yıl binlerce Iraklı'nın katıldığı Erbain Günü etkinliklerinde terör saldırıları planladığı ifade edildi.⁵³

• Sağlık & Sosyal Hayat

Irak Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, Kerkük'te 20 Eylül 2020 tarihi itibarıyla 75 kişide daha Covid-19 (koronavirüs) tespit edildiği, kentteki toplam vaka sayısının 12.071'e ulaştığı bildirildi. Ayrıca açıklamada, toplam vefat sayısının 493 olduğu, sağlığına kavuşan toplam hasta sayısının ise 9.585'e ulaştığı aktarıldı.⁵⁴

■ IKBY GÜNDEMİ

• Siyaset

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başbakanı Mesrur Barzani, Başbakan Yardımcısı Kubad Talabani ve Maliye Bakanı Avat Cenab'ın IKBY Parlamentosuna çağrılarak memur maaşlarının kesintileri haklarında soruşturma teklifinin sunulmasını talep etmek amacıyla imza toplandı. Muhalif milletvekilleri ile Goran Hareketi'nin iki milletvekili soruşturma teklifini imzaladı. Soruşturma teklifi için 22 imza toplanmasına rağmen işleme alınması için bir imzaya daha gerekmektedir.⁵⁵ Muhalif milletvekillerin çabalarına rağmen KYB ve Goran Hareketi milletvekillerinin teklifi imzalamaması için yoğun baskı uygulandı.⁵⁶ Ayrıca KDP'nin soruşturma teklifi girişimine sessiz kalması dikkat çekmiştir. Ancak hükümette yer alan KYB ve Goran Hareketi soruşturma teklifinin Meclis Başkanlığına sunulmaması çaba göstermektedir.

Kürdistan Yurtseverler Partisi (KYB) politbüro üyesi ve partinin önde gelenlerinden olan Molla Bahtiyar, 1975-2000 yılları arasındaki anılarını yazdığı "Hatıralar Yerinde" kitabı okurların tepkisini topladı.⁵⁷ En büyük tepkiyi Goran Hareketi'ne yakın medya gösterdi. Bahtiyar, Goran Hareketinin kurucusu ve eski Başkanı Novşirvan Mustafa'nın "yanlışları ve zulümleri" üzerine yazması oldu. Bahtiyar ise Goran Hareketi'nin yakın KNN haber sitesi hakkında şikayetçi oldu.⁵⁸ Öte yandan bazı KYB liderleri tarafından kitabı "yanlışlara dolu bir kitap" olarak değerlendirmiştir.⁵⁹

• Güvenlik

15 Eylül 2020 tarihinde Bağdat'ta ikamet eden bir Kürt aileyi öldüren katil zanlısı Mehdi Meter, 16 Eylül'de Erbil'de IKBY Antiterör Güçleri tarafından yakalandı. Zanlı, yasalar gereği yargılanmak üzere Irak Güvenlik Güçlerine teslim edildi. Zanlının ifadesi, Bağdat'ta terör suçlarını inceleyen Kark Adliyesinde alındı. Zanlı ifadesinde aileyi para için katlettiğini itiraf etti. Kürt aile 17 Eylül'de Süleymaniye'de toprağa verildi.⁶⁰ Bu olay IKBY medyası ve sosyal medyada büyük yankı uyandırdı. IKBY Başsavcılığı, Bağdat'ta Kürt ailenin öldürülmesi olayına karışan bütün zanlıların tutuklanması talebinde bulunarak, olayın bir terör suçu olduğunu duyurdu. Açıklamada; Irak Güvenlik Güçleri, Adalet Yüksek Konseyi ve ilgili taraflara çağrıda bulunularak hızlı bir soruşturma yürütülerek bütün suçluların yakalanıp cezalandırılmak üzere yargı önüne çıkarılması istendi.⁶¹

• Ekonomi

4. Türkiye - Irak - IKBY Yatırım ve Ticaret Zirvesi düzenlendi. Mersin'de 16-20 Eylül arasında gerçekleştirilen bu zirveye Irak yatırımcı ve iş adamları ile Süleymaniye Valisi

Heval Ebubekir, Duhok Valisi Ali Tatar ve IKBY Ticaret Odaları Başkanları da katıldılar. Bağdat, Basra ve Musul'dan gelen yatırımcı ve iş adamlarının sayısının IKBY'den yatırımcı ve iş adamları sayısından fazla olması dikkat çekti.⁶² Bu durumun IKBY'nin ekonomik krizinden kaynaklandığı yorumunda bulunulabilir.

• Sağlık ve Sosyal Hayat

IKBY'de tespit edilen toplam Covid-19 salgınında vaka sayısı 39.946'ya yükselirken, virüs nedeniyle hayatını kaybeden kişi sayısı 1472'dir. Virüsü yenerek sağlığına kavuşan kişi sayısı ise 25.262'ye ulaştı.⁶³

■ KÖRFEZ GÜNDEMİ

• Suudi Arabistan:

Ürdünlü Avukat Mustafa Nasrallah yaptığı bir açıklamada, Suudi Başsavcılığı, Krallık'ta tutuklu bulunan Filistinli ve Ürdünlü mahkumları terör gruplarına bağlı olmakla ve terör eylemlerini desteklemek veya finanse etmekle suçladı. Nasrallah, "Vicdan Mahkumları" isimli Twitter hesabı tarafından paylaşılan bir videoda bu suçlamaların Suudi Arabistan İstihbarat Servisi tarafından yapıldığını söyledi. Avukat açıklamasında, "Suudi Başsavcılığı, terör eylemlerinden Siyonist işgaline karşı Filistin ulusal direnişini desteklemek, Filistin halkını desteklemek ve Filistin davasını vurgulamak olarak bahsediyor" ifadelerine yer verdi.⁶⁴

İsrail istihbarat servisi MOSSAD'ın Başkanı Yossi Cohen, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Bahreyn'den sonra Suudi Arabistan'ın da yakında Tel Aviv ile normalleşme anlaşmasına varacağını açıkladı. Suudi Veliht Prensi Muhammed Bin Selman ile görüşüğünü ne onaylayan ne reddeden Cohen, sorulara "Yorum yapmamayı tercih ederim" şeklinde yanıt verdi.⁶⁵ ABD Başkanı Donald Trump ise BAE, Bahreyn ve İsrail anlaşmasının ardından bir açıklamada bulunarak "Filistin ve Suudi Arabistan İsrail ile anlaşılan ülkeler arasına katılmasını bekliyorum" dedi.⁶⁶ Ayrıca Veliht Prensi'nin, BAE ve Bahreyn'den sonra ülkesinin de İsrail ile "normalleşme" anlaşması imzalamasını istediği ifade edilirken babası Kral Selman bin Abdulaziz'in buna karşı çıktığı iddia edildi.⁶⁷

• Birleşik Arap Emirlikleri:

BAE, ülkede insan denemelerinin başlamasının ardından bir Covid-19 aşısının kullanılması için acil durum onayı verdi. Çin'e ait ilaç şirketi Sinopham tarafından geliştirilen aşının 3. aşama denemesi BAE'de temmuz ayında başlamışsa da henüz tamamlanmadı. Ulusal Acil Durum, Kriz ve Afet Yönetimi Kurumu tarafından Twitter'da yapılan bir paylaşımda

“Aşı, virüse yakalanma riski en yüksek olan ilk savunma hattı kahramanlarımıza sunulacak” ifadelerine yer verildi.⁶⁸

Fetih Merkez Komitesi Genel Sekreteri Cibril Er-Rucub, BAE'nin 2010 yılından beri Filistin'i boykot ettiğine yönelik açıklamalarda bulundu. Er-Rucub, BAE 2010 yılından beri Abu Dabi'deki Filistin Büyükelçisinin herhangi bir resmî etkinliğe davet edilmediğini vurguladı.⁶⁹

BAE ve Bahreyn ile barış anlaşması imzalamak ve kutlamak için Washington'a gitmeden önce İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, bunun “tarihî” bir gezi olduğunu söyleyerek İsraililere seslendi. Netanyahu, son günlerde yapılan normalleşme anlaşmalarından dolayı İsrail'e milyarların akacağına söyledi.⁷⁰

BAE'ye ait DP World ve Dubai Customs isimli iki gümrük işletmeleri şirketi, limanların işletilmesi ve yatırımlar için İsraili DoverTower şirketi ile bir ön anlaşma imzaladı. Bahsi geçen anlaşma kapsamında BAE, İsrail'deki tüm limanlara farklı yatırımlar yapmanın yanı sıra İsrail'in Eilat Limanı ile BAE'nin Cebel Ali Limanı arasında direkt bir gemi sevkizat hattı kurmayı amaçlıyor.⁷¹

Filistin Kurtuluş Örgütü İcra Komitesi Genel Sekreteri Saeb Erekat, BAE ve Bahreyn ile İsrail arasındaki normalleşme anlaşmaları ile İsrail liderliğinde bölgede askerî ittifaklar kurulmasının hedeflendiğini vurguladı. “İsrail asla Arapların güvenliğini korumak için bir araç değil, Arap devletlerinin güvenliğini zayıflatacak bir araç olacak” ifadelerini kullanan Erekat, normalleşme sürecinin barış veya ülkeler arası ilişkilerle ilgili olmadığını; İsrail'in liderliğindeki bölgede yaratılan askerî bir ittifak olduğunu belirtti.⁷²

• Yemen:

Müslüman Kardeşler'in Yemen'deki siyasi kolu olan el İslah Partisi'nin liderlerinden Ahmed bin Ahmed Ali'nin, Yemen'in güneybatısında yer alan Ed-Dali ilinde suikasta uğradığı ve hayatını kaybettiği belirtildi. Ahmed Ali'nin son haftalarda suikastla hayatını kaybeden 4. İslah Partisi lideri olduğu kaydedildi.⁷³ Öte yandan Yemen'in güneyinde faaliyet gösteren ve BAE tarafından desteklenen Güney Geçiş Konseyi (GGK) güçlerinin BAE ile İsrail arasındaki barış anlaşmasını eleştiren muhaliflere yönelik bir alıkoyma operasyonuna giriştiği daha önce ifade edilmişti. Bu kapsamda Aden vilayetinde faaliyet gösteren ve anlaşmayı eleştiren bir vaaz veren vaiz Yasir el-Azzani'nin GGK güçleri tarafından kaçırıldığı duyuruldu.⁷⁴

Öte yandan insan hakları grupları tarafından Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Konseyi'nin Cenevre'de düzenlenen 45. oturumunda yapılan bir açıklamada BAE'nin

yüksek mevkilerdeki Yemenli yetkililere yönelik suikast girişimlerinde kullanılmak üzere 450 paralı asker tuttuğu belirtildi.⁷⁵ Ek olarak bu hafta Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile Suudi mevkidaşı Faysal bin Ferhan arasında bir telefon görüşmesi gerçekleştirildi. Görüşmede ağırlıklı konu Yemen meselesi oldu. Lavrov Yemen’de barış ve istikrarın sağlanması için BM girişimlerinin desteklenmesi gerektiğine vurgu yaptı.⁷⁶

BM Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths ise Cenevre’de Husiler ile Yemen Merkezî Hükûmeti arasında görüşmeler başladığını duyurdu. Görüşmelerin esir ve tutuklular konusunda yürütüldüğü belirtildi.⁷⁷ Diğer yandan merkezî hükûmet tarafından Stockholm Anlaşması’nın iptali için Cumhurbaşkanı Mansur Hadi’ye çağrıda bulunulduğu haberlere yansdı.⁷⁸ 2018 yılında imzalanan Stockholm Anlaşması Hudeyde’de ateşkes, Husiler ile esir değişimi ve limanlar ile ilgili konuları kapsamaktadır. Ayrıca, anlaşmanın tarafların birbirine karşı suçlamaları sebebiyle bugüne kadar uygulanamadı.

• Katar:

Katar Müzeleri, ABD’nin “2021 Kültür Yılı” için resmî ortak ülke olacağını duyurdu. ABD-Katar 3. Stratejik Diyalog Toplantısı’nda ayrıca, iki ülke arasında eğitim ve kültürel alandaki iş birliğinin artırılmasına yönelik mutabakat zaptı imzalandı.⁷⁹

Katar tarafından, İsrail ile ilişkilerin normalleşmesi iddiaları tamamen reddedildi. Katar Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Lulva Rashid el-Hater yaptığı açıklamada, normalleşmenin İsrail-Filistin çatışmasının özü olduğunu düşünmediklerini⁸⁰ ve Bahreyn, BAE ve İsrail arasındaki ilişkileri normalleştirme anlaşması çerçevesindeki görüşmelere katılmayacağını⁸¹ açıkladı. Ayrıca Katar uluslararası kararlar çerçevesinde, İsrail’in Filistin topraklarını işgaline son verme ve başkenti Kudüs olan Filistin devletini kurma konusundaki kararlı konumunu teyit etti.⁸²

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Genel Sekreteri Nayif el-Hacraf, Katar’ın başkenti Doha’ya bir ziyaret gerçekleştirdi. KİK Genel Sekreteri Nayif el-Hacraf ile bir araya gelen Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman el-Sani arasında KİK’in gidişatına ilişkin görüş alışverişinde bulunulurken ve ortak öneme sahip meseleler ele alındı.⁸³

• Kuveyt:

Kuveyt hükûmeti, koronavirüs sebebiyle ticari uçuşların yasaklandığı ülkelere Arjantin, Fransa ve Yemen’i ekledi, Singapur’u ise yasaklı ülkeler listesinden çıkardı. Toplamda 34 ülke ile uçuş yasağı bulunmaktadır.⁸⁴ Ayrıca Kuveyt, Yemen’deki savaş sebebiyle insanların yaşamlarının zorlaştığını ve 20 milyon dolar insani yardımda bulunacaklarını açıkladı.⁸⁵

Hafta içinde, Kuveyt'in NATO ve AB Büyükelçisi Jassem Al-Budaiwi, Kuveyt'in NATO ile her alanda güçlü işbirlikleri kurmaya bağlı olduklarını belirtti. İstanbul İşbirliği Girişimi'nin NATO ve Kuveyt arasındaki ilişkileri geliştirdiğini ve NATO Bölgesel Merkezi'nin Kuveyt'te açılmasının da güçlendirdiğini söyledi.⁸⁶

Son olarak ABD Başkanı Donald Trump, Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmed el-Sabah'ı ABD Liyakat Nişanı ile ödüllendirdi. Emir'in oğlu Şeyh Nasır Sabah el-Ahmed el-Jaber el-Sabah, babası adına ödölü Trump'dan aldı. Beyaz Saray, Emir'in ABD'nin değişmez bir dostu ve ortağı olduğunu belirtti. Kuveyt Emiri'nin ABD tarafından Irak'ta ve Afganistan'da yürüttüğü operasyonlara desteğine değinildi. Emir'e verilen ödölün sadece başkan tarafından verilebilecek nadir ve değerli bir ödöl olduğu belirtildi.⁸⁷

• Umman:

Umman, Covid-19'a yakalananlar arasında oranlara bakıldığında %3,9'unun Umman vatan-daşı olduğunu ve %7,8'inin ise yabancı işçiler olduğunu açıkladı.⁸⁸

Umman hükümeti, Bahreyn'in İsrail ile normalleşme kararını olumlu karşıladıklarını ve bu adımların kalıcı bir barış kurma çabasına destek olacağını umduklarını belirtti. Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olmasına ve iki devletli çözüm gerektiğine de değinildi.⁸⁹ Ayrıca hafta içinde İngiltere tarafından yapılan bir açıklamada, Körfez'de bulunan Umman'ın stratejik Duqm Limanı'ndaki üssünü genişletmek için 30 milyon dolarlık bir yatırım yapacağını duyurdu.⁹⁰

• Bahreyn:

Daha önce duyurulan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve İsrail arasında ilişkilerin normalleştirilmesi anlaşması 15 Eylül tarihinde Washington'da imzalandı. İmza töreninde Bahreyn Dışişleri Bakanı Dr. Abdullatif bin Raşid ez-Zayani tarafından temsil edildi.⁹¹ Anlaşma sonrasında ABD Başkanı Donald Trump ile Bahreyn Kralı İsa el Halife arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesinde Trump, Kral'a teşekkürlerini iletirken Kral el Halife anlaşmanın Bahreyn için stratejik bir seçenek olduğunu dile getirdi.⁹² Anlaşma üzerine yorumda bulunan Bahreyn İçişleri Bakanı ise İsrail ile normalleşmenin Bahreyn'i İran tehdidinden koruyacağını belirtti.⁹³

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Bahreyn ve İsrail kurumları arasında görüşmeler gerçekleşti. Bu kapsamda iki ülkenin Savunma Bakanları arasında bir telefon görüşmesi yapıldı. Görüşmede bölgesel güvenliğin sağlanması için ortaklaşa atılacak adımlar üzerinde duruldu.⁹⁴ İkili ilişkilerin geliştirilmesi için yapılan görüşmelerden birisi de turizm bakanlıkları arasında gerçekleştirildi. Bahreyn Endüstri, Ticaret ve Turizm Bakanı

Zayid bin Raşid ez-Zayani, İsrail Turizm Bakanı Asaf Zamir ile telefonda görüştü. Yapılan barış anlaşmasının iki ülke arasında turizme de olumlu katkı yapacağı ifade edildi.⁹⁵

Anlaşma sonrasında çeşitli ülkelerden çeşitli tepkiler yükseldi. Birçok Avrupa ülkesi anlaşmadan duydukları memnuniyeti dile getirirken, Bahreyn'in içerisinde anlaşmaya dair eleştiriler yükseldi. Bu anlamda Bahreyn'de faaliyet gösteren 17 sivil toplum kuruluşu anlaşmaya karşı olduklarını bildiren ortak bir bildiri yayınladılar. Bildiride, normalleşme anlaşmasının Bahreyn halkını temsil etmediğini ve İsrail ile normalleşmeyi suç sayan yasaya aykırı olduğu belirtildi.⁹⁶ Anlaşmaya dair başka bir eleştiri de Bahreyn'deki Şii Müslümanların ruhani lideri Ayetullah İsa Kasım'dan geldi. İran'da yaşayan din adamı anlaşmayı reddettiğini ifade ederken, Bahreyn halkını direniş göstermeye çağırıyordu.⁹⁷

■ KUZAY AFRIKA GÜNDEMİ

• Mısır:

Hafta başında Türkiye Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Yasin Aktay, Mısır ordusuna yönelik birtakım açıklamalarda bulundu. Mısırlıların Türklerin kardeşi olduğunu ve ordusunun Türkiye'nin saygısını kazandığını belirtti ve Mısır'dan Türkiye'ye karşı asker anlamda sıcak bir çatışma girişimi beklemediklerini ancak olası bir durumdan da korkulmadığını söyledi. Bu sıcak söylemlerin üzerine Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü, Mısır'ın söylemlere değil faaliyete baktığını söyledi. Türkiye'nin Irak, Libya ve Suriye topraklarındaki politikalarının söyledikleriyle tutarsız olduğunu ve bölgede dengesizliğe sebep olduğunu yineledi.⁹⁸

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Mısır'a Libya ile yapılan deniz yetki alanı anlaşması benzerinin teklifinin yapıldığını söyledi. Neticede Mısır'ın Yunanistan ile yaptığı anlaşmada Türkiye kıta sahanlığını ihlal etmediğini vurguladı.⁹⁹

Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü Rus mevkidaşı Sergey Lavrov ile telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşmede Libya'daki ve Suriye'deki güncel durum ele alındı. Libya'ya yönelik Şükrü, ateşkesin sürekliliği için bölgenin dış güçlerden temizlenmesi ve politik görüşmelere ortam hazırlanması gerektiğini ilettili. Ayrıca, Suriye'deki krizin çözülmesinde BM'nin kararlarının takip edilmesi durumunda bölge istikrarı için daha kesin sonuçların olacağını belirtti.¹⁰⁰

Mısır'ın Nidoco NW-1 keşif kuyusunda, İtalyan enerji şirketi Eni ve Britanya enerji şirketi

BP ortaklığında tahmini 113 milyar metre küp gaz rezervi bulunduğu açıklandı. Keşif kuyusunun bulunduğu bölgenin kontratının %75'i Eni'ye ve %25'i BP'ye ait olacağı açıklandı. Bölgede Mısır Petrol Sektörü ile koordineli olarak gazı çıkartma faaliyetlerinin başlayacağı duyuruldu.¹⁰¹

Mısır'ın önümüzdeki seçimlerine yönelik, 20 Eylül'de yapılması planlanan online anti-Sisi protesto çağrısına karşı ülkede güvenlik alarmı verildi. Mısır'ın önemli şehirlerinde belirli bölgelere güvenlik güçleri konuşlandırıldı. Mısır'ın son 7 senedir hükümet karşıtı eylemlere karşı ifade özgürlüğünü ihlal ettiği örneklerle kanıtlanmıştır.¹⁰²

• Libya:

Ulusal Mutabakat Hükümeti Başbakanı Fayez es-Serrac ekim ayı sonunda istifa etmeyi planladığını açıkladı ve mutabakat hükümetinin yeni cumhurbaşkanlığı konseyini ve başbakanını seçmesini umduğunu söyledi.¹⁰³ Cumhurbaşkanı Erdoğan, Libya Başbakanı Fayez es-Serrac'ın istifa kararını duymanın üzücü olduğunu belirtti. Oradaki müdahalemizle Libya halkı darbeci Hafter'in işgalinden kurtulma noktasına geldi diyen Erdoğan, sonunda Hafter'in kaybedeceğini de sözlerine ekledi.¹⁰⁴

Hafter yaptığı açıklamada, petrol üretimine yönelik ablukayı bir ay süreyle kaldıracığını ve BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ile enerji gelirinin adil dağıtımı konusunda anlaşacağını söyledi. Sekiz aylık abluka sonrasında petrol ihracatının yeniden başlaması, Libya ihtilafında her iki taraf için artan mali baskıyı hafifletme ve siyasi bir çözüme yönelik büyük bir engeli ortadan kaldırma imkanına sahiptir.¹⁰⁵

Libya ordusuna bağlı Sirte-Jufra Harekât Merkezi Güçleri, bölgedeki şüpheli hareketlerin belirlenmesinin ardından güney Sirte'de ve Bunajim'de ve Al-Wishka'nın güneyinde El Nahr'da devriyeleri yoğunlaştırdı ve Hafter'in "terörist ve paralı milis savaşçıları" tutuklamayı amaçladıklarını söyledi.¹⁰⁶

Libya Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkan Yardımcısı Ahmet Muaytik, Ankara ziyareti sırasında Savunma Bakanımız Hulusi Akar ve Dışişleri Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu ile bir araya geldi. Salı günü yapılan açıklamaya göre Muaytik, Akar ile Libya'da güvenlik ve istikrarı sağlamak için iki müttefik ülke arasında ortak koordinasyon olasılığını artırmanın yollarını görüştü.¹⁰⁷

Libya İçişleri Bakanı Fethi Başağa, Filistin'in Libya Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede Libya'da yaşayan Filistinlilerin durumunu ve karşılaştıkları zorlukları ele aldı. Başağa, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin ilgili makamlara Libya'da ikamet eden Filistinlilerin gerekli izinlerinin verilmeye devam edilmesi için talimatlar verildiğini açıkladı.¹⁰⁸

• Tunus:

Tunus, yaklaşık altı yıllık diplomatik yokluğun ardından Libya ile ilişkilerini güçlendirmeye karar verdi. Essed Acili yeni Trablus Büyükelçisi olarak görevlendirildi. Bu diplomatik hamle yorumlanmıştır.¹⁰⁹

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, ABD'nin İdlib vilayetinde düzenlenen bir drone saldırısında Tunuslu cihatçı Seyyaf el-Tunsi'nin öldürüldüğünü söyledi. İHA, İdlib'deki Hurras ed-Din liderinin aracını hedef aldı ve onu öldürdüğünü açıkladı.¹¹⁰

Tunus muhalefetindeki Özgür Anayasa Partisi, Türkiye ve Katar ile yapılan anlaşma tasarılarının parlamentodan geri çekilmesi ve onaylanmaması çağrısında bulundu. Her iki ülke ile daha önce imzalanan tüm anlaşmaların gözden geçirilmesini talep eden parti, anlaşmaların ulusal egemenliğine leke sürdüğünü ve Tunus ekonomisine zarar verdiğini öne sürdü.¹¹¹

Tunus muhalefetindeki Cumhuriyetçi Birlik Partisi Genel Sekreteri Lütfi Mırahi, Cumhurbaşkanı Kays Said'i Tunus'un siyasi hayatında hüküm süren geriliminden sorumlu tuttu ve durumu daha da ağırlaştırmakla suçladı. Pazartesi günü düzenlediği basın toplantısında Said'in diplomatik tutumunu, atamalarını ve görevden almalarını şiddetle eleştirdi. Cumhurbaşkanı'nın ulusal birliğin sembolü olarak anayasal rolünü oynaması ve tarafsız davranması gerektiğine işaret ederek, Said'in bu süreçte partili hale geldiğini sözlerine ekledi.¹¹²

• Cezayir:

Cezayir'de yeni anayasa referandumunu konuşmak için derneklerin, sivil toplum kuruluşlarının ve aktivistlerin katıldığı bir toplantı gerçekleştirildi. Genel olarak konuşmacıların tümü (Eski rejim yanlıları da dâhil olmak üzere) yeni anayasanın yeni ve modern bir devletin kapılarını araladığından emin olduklarını dile getirdi.¹¹³

Cezayirli yetkililer, öğrencilerin sınavlarında kopya çekmelerini önlemek için geçtiğimiz pazar gününden beri ülke genelinde sosyal medya platformlarına (Facebook, Twitter and WhatsApp) erişimi engellemektedir.¹¹⁴

Cezayir Cumhurbaşkanı Tebbun İsrail ile Arap normalleşme anlaşmaları konusundaki tutumunu açıklayarak ülkesinin bunları kabul etmeyeceğini ve bunların bir parçası olmayacağını vurguladı. Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna hitaben yaptığı konuşmada normalleşme karşısındaki tutumunu tekrar edeceğini sözlerine ekleyerek Filistin devletinin 1967 sınırları içinde kurulmasının gerekli olduğunu ve Kudüs El Şerif'in

başkent olması gerektiğini yeniden açıkladı.¹¹⁵

İngiltere hükümetinin X-Border Yerel Araştırma Ağı'nın desteğiyle hazırlanan bir raporda Cezayirli kadın kaçakçılardan bahsedildi. Genellikle parfüm, kozmetik, mutfak eşyaları gibi ürünler üzerine kaçakçılık faaliyetleri yürüten kadınlar kendilerine bir gelir kapısı oluşturmuşlardır. Cezayir'den Tunus'a taşınan mallar Tunus pazarında satılmaktadır.¹¹⁶

• **Fas:**

Fas BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesine Mısır, Mauritius ve Nijerya ile birlikte Afrika temsili ülkesi olarak seçildi. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi Fas'ın adayı Muhammed Amarti'yi seçti. Fas temsilciliğini 2021-2024 süresince yürütecek.¹¹⁷ Aynı zamanda Fas, BM İnsan Hakları Komitesinde de 171 oyun 127sini alarak kendine bir koltuk edindi. Fas'ı eski İnsan Hakları Danıştay Konseyi Başkanı ve şimdiki İnsan Hakları Ulusal Konseyi Başkanı Mahjoub El Haiba temsil edecek.¹¹⁸

Bouznika kentinde gerçekleştirilen Libya siyasi uzlaşı müzakerelerinin ardından, Libya Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halit el-Mışri Rabat'a teşekkürlerini ilettiler. İlerleyen günlerde Libya'daki düzenin sürekliliğinin korunmasında Fas'ın etkin rol aldığını görmek istediklerini söyledi.¹¹⁹

Fas Dışışleri Bakanı Nasser Bourita ile Avrupa Birliği Güvenlik ve Dış Politikalar Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell arasında telefon görüşmesi gerçekteşti. Görüşmede Mağrip Bölgesinin güvenliği ve özellikle Libya sorununun çözüme yönelik konular ele alındı.¹²⁰ Fas Dışışleri Bakanı Nasser Bourita, bu hafta içinde Suudi mevkidaşı Adel Al-Jubeir ile de bir telefon görüşmesi gerçekteştirdi. Görüşmede ikili ilişkiler ele alınırken, genel olarak Yemen meselesi üzerinde durulduğu Suudi haber ajansınca duyuruldu.¹²¹

Fas'ın Covid-19 tedbirlerince toplanmalar yasak olmasına rağmen, çok sayıda katılımcı ile Fas Meclisi önünde İsrail ile Arap ülkelerinin normalleşme kararları protesto edildi. Birçok Faslı aktivist normalleşme anlaşmalarının Filistin halkına karşı bir saldırı olduğunu haykırdı.¹²²

ENERJİ GÜNDEMİ

• Dünya Geneli

OPEC+ perşembe günkü toplantısında aşırı üretimlerini tamamen telafi edeceklerini taahhüt ettikten sonra üretim kısıtlamalarını Aralık 2020 sonuna kadar uzatma talebini desteklediğini açıkladı.

Asya da nafta arzı düşüşü, Avrupa bu bölgeye nafta sağlayamazken ABD'den Asya'ya giden gemi fiyatları da yükselirken, yükselen nafta fiyatlarından Suudi Arabistan yarar sağladı.¹²³

• Türkiye

Ceyhan Limanı'ndaki Azeri BTC ham petrol terminali, ekim ayında rıhtımlarındaki bakım çalışmalarının sona ermesiyle çok büyük ham petrol taşıyıcılarının (VLCC'ler) yüklemesine devam edebileceği açıklandı.¹²⁴

• Ortadoğu

Mısır ve GKRY, Afrodit Gaz Sahası'ndan Kahire'ye deniz doğal gaz boru hattı inşa etmeye başlama görüşmelerini sürdürdüğünü bildirdi. Bu boru hattı sayesinde, Mısır üzerinden LNG formatındaki Afrodit gazının Avrupa'ya ihracat edilmesi de planlanıyor.¹²⁵

Eni ve BP, Nil Deltası'nda Great Nooros Bölgesi'nde yeni bir gaz alanı keşfettiklerini açıkladı. Bölgede yapılan son keşiflerle birlikte, Büyük Nooros Bölgesi gazının 4 Tcf'den fazla tahmin edilebileceği tahmin ediliyor.¹²⁶

BAE, OPEC+ anlaşması kapsamındaki kotasından fazlasını ürettiği için ağustos ayında beklenenden daha fazla ham petrol ihraç ettiği bildirildi. BAE'de ham petrol üretimi ağustos ayında günlük ortalama 2.693 milyon varil gerçekleşti.¹²⁷ Irak, yurt dışına daha fazla ham petrol ihracatına devam etti. Geçtiğimiz aylarda OPEC+ anlaşması gereği üretimi azaltma sözünü tam olarak yerine getirmeyen Irak, Bloomberg'in tahminlerine göre 1-15 Eylül arasında Irak'ın ham petrol ihracatı günlük 3,26 milyon varil olarak gerçekleşti ve bunun ağustos ortalamasının %8 üzerinde olduğu belirtildi.¹²⁸

BAE Enerji Bakanı yaptığı açıklamada, İsrail ile deniz suyunu arıtarak su üretme ve güneş enerjisi alanlarında iş birliği yapabileceğini belirtti.¹²⁹

Halife Hafter, Libya'daki petrol yataklarının ve limanlarının faaliyete geçireceğini açıkladı.¹³⁰ Libya Ulusal Petrol Şirketi, yalnızca yabancı paralı askerler ve diğer savaşçıların

bulunmadığı sahalardan ve limanlardan ihracata devam edeceğini açıkladı. Ayrıca, doğu limanlarını kullanan veya işleten bazı firmalar yeniden çalışmaya başladıklarını duyurdu.¹³¹

Libya Genel Elektrik Şirketinin (GECOL) bildirdiğine göre Siemens ve ENKA, Tripoli West ve Misrata proje sahalarının lojistik ve güvenlik koşullarını teftiş etti. İki şirket bölgede toplam 1.300 mw'lık yeni elektrik üretimi gerçekleştirmeyi planlıyor. Bu projeni, GECOL ve Fayiz Serrac hükûmeti tarafından Libya'nın yaklaşık 1.300 mw'lık elektrik üretim açığını karşılamak amacıyla başladığı açıklanmıştı.¹³²

Kuveyt, mart ayında Ortadoğu'nun en büyük sıvılaştırılmış doğal gaz ithalat terminalini açmayı hedeflediğini bildirdi. El-Zour Tesisi, Kuveyt'in yılda 22 milyon ton LNG almasına izin vererek bölgenin kapasitesini iki katına çıkartacak.¹³³

Irak Petrol Bakanı İshan İsmail'in kısa süre önce yeniden organize edilen bir Ulusal Petrol Şirketinin başına atandığı açıklandı. İsmail daha önceden devlet tarafından işletilen Basra Petrol Şirketinin genel müdürüydü ve Irak'ın güney petrol sahalarından ham petrol üretimi ve ihracatını denetiminden sorumluydu.¹³⁴

ENKA, Basra'daki 43 milyar varil petrol rezervine sahip Batı Kurna Petrol Sahası'na yeni bir tesisi inşasında ExxonMobil'e danışmanlık ve mühendislik hizmetinde bulundu. Saha, Irak'ın döviz kazancının büyük bir kısmını sağlıyor. ENKA, ExxonMobil'e tesis için mühendislik tasarımı, tedarik, imalat, inşaat ve devreye alma işleri sağladığı bildirildi.¹³⁵

Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi (ADNOC) yaptığı açıklamada, yan kuruluşu ADNOC Distribution'ın toplam sermayesinde kurumsal yatırımcılara %10'luk bir plasmanı tamamladığını bildirdi. ADNOC Distribution'ın halka açıklık oranını %20'ye çıkaracağını ve şirketin likiditesinin artmasına katkıda bulunacağını belirtildi.¹³⁶

Suriye Petrol Bakanı yaptığı açıklamada, yakıt kıtlığından ABD'nin kapsamlı yaptırımlarını suçladı. Ülkede benzin dağıtımını %35 oranında düşürdüğünü bildirdi.¹³⁷

İngiliz Gulfsands Petroleum şirketi, ABD'nin Delta Crescent Energy şirketi ile kuzeydoğu Suriye'deki Fırat Nehri'nin doğusundaki ortaklık anlaşmasından sonra bölgedeki işlerin ilerleyişi konusunda endişe yaşadıklarını bildirdi, kendi haklarını savunacaklarını belirtti.¹³⁸

Irak 2012 yılında Royal Dutch Shell (Shell) ile ilkesel olarak kararlaştırılan multi-milyar dolarlık Nebras Petrokimya Tesisi Geliştirme Projesi'ni başlatmak için toplantı düzenlediğini açıklandı. Yapılan açıklamada, sözleşme şartlarının bu yılın sonuna kadar kesinleşmesi

gerektiği ve ancak yeni gelişmelerin beklenenden yavaş gerçekleşmesinden dolayı projenin belirsizliği koruduğu açıkladı. Shell bölgede gerçekleştirilecek Nebras Projesi için belirsizlikten dolayı yatırımlarını yavaşlatmış durumdadır.¹³⁹

Mevcut arıtma kapasitesi 640.000 varil / gün ve tasarım kapasitesi 700.000 varil olan Irak, 2022'nin ilk çeyreğine kadar yaklaşık 210.000 varil / gün arıtma kapasitesi eklemeyi planlıyor.¹⁴⁰

Japonya merkezli mühendislik şirketi JGC Corporation, Basra'daki büyük bir rafinerinin yenilenmesi için bir sözleşme imzaladığını açıkladı. 3,7 milyar USD değerindeki mühendislik, tedarik, inşaat ve işletmeye alma sözleşmesi verildiği bildirildi.¹⁴¹

Londra merkezli petrol ve gaz reticisi Energean Oil and Gas, İsrail'deki Kariş Projesi'nde yılda 1,4 milyar metreküp tutarında yeni gaz satışı anlaşması imzaladığı açıkladı. İsrail açık deniz projesinden kabul edilen toplam satışları yıllık 7,0 Bcm getirmesi bekleniyor.¹⁴²

İrannın, Venezuela'ya 2 milyon varillik kondensat gönderimi yaptığını bildirildi. Kondensatının Venezuela'nın petrol üretimini desteklemek için kullanılacağı düşünülüyor.¹⁴³

İran Cumhurbaşkanı Ruhani Umman Körfezi'nin ağzında, İran'ın Keşm adasında İran'ın karasal depolama tesislerini kapasitesini 6,5 milyar varile çıkaracak yeni bir petrol ihracat terminalinin ilk aşamasını açtı.¹⁴⁴

Suudi Arabistan'ın yeni Maden Yasası ile 2,4 milyar dolar madencilik geliri hedefleniyor. lke \$229 milyarlık altın, \$222 milyarlık bakır, \$138 milyarlık çinko, \$70 milyarlık demir cevheri, \$70 milyarlık uranyum, \$37 milyarlık gümüş ve yaklaşık \$140 milyarlık silika ve kireçtaşı bulunduğu değerlendiriliyor.¹⁴⁵

KAYNAKÇA

- 1 <https://www.aljazeera.com/news/2020/09/urges-turkey-investigate-war-crimes-north-syria-200918170041202.html>
- 2 <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-rejects-allegations-against-syrian-opposition-forces/news>
- 3 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-ozel-temsilcisinden-rusya-ve-abdye-suriyede-diyalogu-artirma-cagrisi-/1978281>
- 4 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-arastirma-komisyonundan-esed-rejimine-yeni-savas-sucu-suclamasi/1974173>
- 5 <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-fuel-shortages-idUSKBN26730G>
- 6 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54217709>
- 7 <https://www.syriahr.com/en/184869/>
- 8 <https://www.syriahr.com/en/184781/>
- 9 <https://www.syriahr.com/en/184750/>
- 10 <https://www.middleeastmonitor.com/20200918-turkey-rejects-russia-proposal-to-withdraw-observation-posts-from-syrias-idlib/>
- 11 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrende-teror-saldirisi-9-olu-43-yarali/1973223>
- 12 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49784/Iraqi-FM-arrives-in-Brussels-on-official-visit-to-meet-NATO-officials>
- 13 <https://www.tbajansi.com/disisleri-bakani-fuad-huseyin-brukselde/>
- 14 <https://www.aksam.com.tr/siyaset/musul-konsoloslugu-yeniden-aciliyor/haber-1111347>
- 15 <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iraq/14092020>
- 16 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49771/Iraqi-parties-reject-PM-Kadhhimi-s-government-reshuffle>
- 17 <https://www.middleeastmonitor.com/20200914-iraq-forms-special-delegation-to-negotiate-with-turkey-iran-over-water-share/>
- 18 <https://en.mehrnews.com/photo/163552/Al-Maliki-holding-talks-with-Velayati-in-Tehran>
- 19 <https://tr.mehrnews.com/news/1889141/%C4%B0ranl%C4%B1-yetkiliden-Tahrana-Ba%C4%9Fdat-ili%C5%9Fkilerinin-%C3%B6nemine-vurgu>
- 20 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2511631/abd%E2%80%99den-pe%C5%9Fmergeg%C3%BC%C3%A7lerine-250-milyon-dolarl%C4%B1k-yard%C4%B1m>
- 21 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-pesmergenin-2-tugayina-askeri-yardim-/1975224>
- 22 <https://www.shafaaq.com/en/Iraq-News/Al-Halbousi-arrived-in-Kuwait>
- 23 <https://www.basnews.com/tr/babat/634499>

- 24 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2513356/kazimi-a%C5%9Ffretleri-g%C3%BCvenlik-konusunda-h%C3%BCk%C3%BCmete-yard%C4%B1m-etmeye-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1rd%C4%B1>
- 25 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-ulusal-guvenlik-mustesari-turkiye-ile-iliskileri-surdurmeye-onem-veriyoruz/1976933>
- 26 <https://www.kurdistan24.net/tr/news/a8082cdc-ab98-4a30-a7c0-c775486c005a>
- 27 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-ta-cumhurbaskanligi-ile-hukumet-seciminde-degisiklikler-ongoren-yasa-tasarisi-hazirlandi/1978329>
- 28 <https://www.middleeastmonitor.com/20200919-iraq-compensates-90000-civilians-affected-by-nineveh-battles/>
- 29 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49785/Iraqi-speaker-Diplomatic-missions-security-legal-moral-responsibility>
- 30 <https://www.middleeastmonitor.com/20200915-us-led-coalition-kills-daesh-financier-arrests-his-brother-in-iraq/>
- 31 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49783/Iraqi-army-Rocket-hits-Baghdad-s-Green-Zone-no-casualties>
- 32 <https://www.kurdistan24.net/en/news/6d421530-e0ab-4634-a18c-7e124bfdca77>
- 33 <https://www.kurdistan24.net/tr/news/4cdfc032-7e7b-4c28-9e27-1f5d95bc133e>
- 34 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2512951/kerk%C3%BCkte-ter%C3%B6r-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BCdea%C5%9F-t%C3%BCrkmen-g%C3%BC%C3%A7lerine-sald%C4%B1rd%C4%B1-4-%C3%B6l%C3%BC-3-yaral%C4%B1>
- 35 <https://www.basnews.com/en/babat/634953>
- 36 <https://twitter.com/BasurGundemi/status/1307569636817416196>
- 37 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49652/Iraq-reforms-stymied-by-wave-of-attacks-blamed-on-pro-Iran-groups>
- 38 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/musul-ve-turkiye-arasinda-demiryolu-insa-edilecek/1979346>
- 39 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49747/Iraqi-government-submits-2020-budget-to-parliament-nine-months-late>
- 40 <https://www.kurdistan24.net/en/news/5b34c290-f1c6-46dd-8e2e-caca5c083804>
- 41 <https://www.kurdistan24.net/en/news/e6cc4eb5-328d-4913-993d-64f799c56974>
- 42 <https://www.kurdistan24.net/tr/news/5530d597-fca8-4080-afdc-bbfd54c5b6f3>
- 43 <https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/covid-19-iran-iraq-borders-closed-to-arbaeen-pilgrims/1979023>
- 44 <https://www.facebook.com/arshedalsalihi/posts/3643648685668772>
- 45 https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1186749218363114&id=523275694710473

- 46 https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1184290038609032&id=523275694710473
- 47 <https://www.facebook.com/167189209990462/photos/a.844523668923676/4500265063349500/>
- 48 https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=828085834636572&id=155102421934920
- 49 <https://kirkuknow.com/ar/news/63405?fbclid=IwAR28ebee8rytJBTTuQBakTJPkAxPtxXuvjK4p0G-zrAX7osTn0y8gP5o0mY>
- 50 https://www.facebook.com/watch/live/?v=1103405753407581&ref=watch_permalink&t=61
- 51 <https://www.facebook.com/ITCResmi/posts/10158561705204906>
- 52 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kerkuk-te-hasdi-sabi-turkmen-gucune-saldiri-3-olu/1976007>
- 53 <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/202009201042883230-isid-liderlerinden-biri-bagdatta-etkisiz-hale-getirildi/>
- 54 <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19328-kerkuk-te-75-kisiye-daha-koronavirus-tanisi-konuldu-1-kisi-vefat-etti.html>
- 55 <http://skurd.net>
- 56 <https://www.mewdamedia.com/articles/9858>
- 57 <https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/130920203>
- 58 <http://www.shanpress.com/details.aspx?jimare=26064>
- 59 <https://www.snurmedia.com/all-details.aspx?jimare=42994>
- 60 <https://www.kurdistan24.net/tr/news/345c599b-eeb2-41f8-bf5e-6a8542bd446d>
- 61 <https://esta.krd/news.aspx?id=9325&mapid=1>
- 62 <https://www.rudaw.net/sorani/business/17092020>
- 63 <https://www.kurdistan24.net/so/default>
- 64 <https://www.middleeastmonitor.com/20200914-saudi-accuses-detained-palestinians-jordanians-of-supporting-terror/>
- 65 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mossad-baskani-cohen-suudi-arabistan-da-israil-ile-normallesme-yolunda/1976722>
- 66 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-filistin-ve-suudi-arabistanin-da-israil-ile-anlasacagini-dusunuyor/1975963>
- 67 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/wsj-suudi-kral-ve-veliaht-prens-selman-israil-le-normallesme-konusunda-ayrisiyor/1978344>
- 68 <https://www.middleeastmonitor.com/20200914-uae-announces-emergency-approval-for-use-of-covid-19-vaccine/>
- 69 <https://www.middleeastmonitor.com/20200917-uae-has-been-boycotting-palestine-since-2010-says-fatah/>
- 70 <https://www.middleeastmonitor.com/20200915-netanyahu-peace-with-arabs-to-pump-millions-into-israels-treasury/>

- 71 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-ve-israilli-sirketler-limanlar-konusunda-on-anlasma-imzaladi-/1975301>
- 72 <https://www.middleeastmonitor.com/20200914-plo-normalisation-prepares-for-formation-of-military-alliances-led-by-israel/>
- 73 <https://www.middleeastmonitor.com/20200917-gunman-assassinates-leader-of-yemens-al-islak-party/>
- 74 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-bae-destekli-gucler-israil-ile-normallesmeyi-estiren-vaizi-alikoydu-/1975211>
- 75 <https://www.middleeastmonitor.com/20200919-rights-groups-uae-hired-450-mercenaries-to-carry-out-assassinations-in-yemen/>
- 76 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lavrov-suudi-arabistanli-mevkidasıyla-yemen-meselesini-gorustu/1975282>
- 77 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/husiler-cenevredeki-gorusmelerde-esir-listeleri-teslim-edildi/1978981>
- 78 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-husilerin-marib-saldirilarinin-ardindan-yemende-stockholm-anlasmasi-iptal-edilsin-sesleri-yukseliyor/1978766>
- 79 <https://www.thepeninsulaqatar.com/article/15/09/2020/Qatar-Museums-announces-Qatar-USA-2021-Year-of-Culture>
- 80 <https://www.middleeastmonitor.com/20200916-qatar-rejects-normalisation-with-israel-before-solving-palestinian-situation/>
- 81 <https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-katardan-israile-normallesme-resti-gorusmelere-katilmayacagiz>
- 82 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/katar-israil-ile-normallesme-iddialarini-yanlanladi/1979787>
- 83 <https://www.haberturk.com/kik-genel-sekreteri-nden-katar-a-surpriz-ziyaret-2809456>
- 84 <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2923153&Language=en>
- 85 <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2923160&Language=en>
- 86 <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2922855&Language=en>
- 87 <https://gulffnews.com/world/gulf/kuwait/trump-awards-kuwaiti-emir-prestigious-decoration-1.73974103>
- 88 <https://timesofoman.com/article/expats-register-higher-covid-19-infection-prevalence-rate-in-oman>
- 89 <https://timesofoman.com/article/oman-issues-statement-on-bahrain-israel-declaration>
- 90 <https://www.middleeastmonitor.com/20200914-britain-to-invest-30m-in-omans-strategic-duqm-port/>
- 91 <https://www.bna.bh/en/BahrainIsraelsigndeclarationsupportingpeace.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDISzC01t8odKl1tNqw1wN6Y%3d>

- ⁹² <https://www.bna.bh/en/HMKingpeaceisastrategicoptionforBahrain.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlzON1%2bDn6fTDNmdomCJZUvq%2fTF4sM%3d>
- ⁹³ <https://www.middleeastmonitor.com/20200915-bahrain-minister-normalising-with-israel-protects-us-from-iran/>
- ⁹⁴ <https://www.bna.bh/en/DefenceMinisterIsraeliCounterpartDiscussRegionalSecurityStability.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlzON1%2bDm8dd7Momo%2b7a5AjJhEMaHk%3d>
- ⁹⁵ <https://www.bna.bh/en/BahrainIsraeliTourismCooperationDiscussed.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlzON1%2bDrquWi%2bP3FpXuuJLSfXakg%3d>
- ⁹⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bahreyn-stklari-israille-normallesme-bahreyn-halkinin-iradesini-temsil-etmiyor/1975385>
- ⁹⁷ <https://www.middleeastmonitor.com/20200913-bahrain-opposition-rejects-israel-normalisation-calls-to-resist/>
- ⁹⁸ <https://www.egyptindependent.com/turkey-praises-egyptian-army-but-egypt-says-not-interested-in-mere-words/>
- ⁹⁹ <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-offered-a-maritime-jurisdiction-agreement-to-egypt-fm-cavusoglu-says/news>
- ¹⁰⁰ http://www.xinhuanet.com/english/2020-09/15/c_139368258.htm
- ¹⁰¹ <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2020/09/eni-nuova-scoperta-nidoco-abu-madi-west.html>
- ¹⁰² <https://www.middleeastmonitor.com/20200919-egypt-raises-security-alarm-fearing-anti-sisi-protests/>
- ¹⁰³ <https://www.aa.com.tr/en/africa/libyan-pm-plans-to-step-down-by-end-of-october/1975957>
- ¹⁰⁴ <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-ready-for-east-med-talks-with-greece-erdogan-says>
- ¹⁰⁵ <https://www.reuters.com/article/us-libya-oil/libyas-haftar-to-announce-end-of-oil-blockade-source-close-to-him-says-idUSKBN2691NU?rpc=401&>
- ¹⁰⁶ <https://www.libyaobserver.ly/news/sirte-jufra-operations-room-increases-patrols-after-depicting-dubious-movements>
- ¹⁰⁷ <https://lana-news.ly/art.php?id=179016&lang=en&p=1>
- ¹⁰⁸ <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/bashaga-and-palestinian-ambassador-hold-discussions-regarding-palestinians-residing-libya>
- ¹⁰⁹ <https://www.aa.com.tr/en/africa/tunisia-renews-engagement-with-libya-appointing-envoy/1973658>
- ¹¹⁰ <https://www.thedefensepost.com/2020/09/15/drone-strike-kills-al-tunsi/>
- ¹¹¹ <https://turkish.aawsat.com/home/article/2519056/tunus-özgür-anayasa-partisi-türkiye-ve-katar-anlaşmaları-iptal-edilsin>

- 112 <https://english.aawsat.com/home/article/2509151/tunisian-official-accuses-saied-'aggravating'-political-situation>
- 113 <https://english.aawsat.com/home/article/2516946/algeria's-tebboune-seeks-improve-his-representation-new-parliament>
- 114 <https://www.middleeastmonitor.com/20200915-algeria-cuts-internet-to-prevent-students-cheating-in-exams/>
- 115 <https://www.shafaaq.com/en/World/Algeria-neither-to-normalize-with-Israel-no-to-bless-the-Arabs-steps-to-do-so>
- 116 <https://www.carnegie-mec.org/2020/09/14/smuggler-wore-veil-women-in-algeria-s-illicit-border-trade-pub-82691>
- 117 <https://www.morocoworldnews.com/2020/09/318605/morocco-wins-seat-at-un-committee-on-economic-social-cultural-rights/>
- 118 <https://www.morocoworldnews.com/2020/09/319242/morocco-wins-seat-at-un-human-rights-committee/>
- 119 <https://www.morocoworldnews.com/2020/09/318677/libyan-high-council-of-state-thanks-morocco-for-bouznika-dialogue/>
- 120 <https://www.novinite.com/articles/205994/Morocco%3A+Meeting+Between+EC+Vice-President+Borrell+and+the+Minister+of+Foreign+Affairs+Bourita>
- 121 <https://www.bna.bh/en/SaudiMoroccanrelationsdiscussed.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlzON1%2bDsw%2b1xlE%2bMqZB%2b920GY9BI%3d>
- 122 <https://www.egyptindependent.com/moroccans-protest-arab-nations-normalizing-ties-with-israel/>
- 123 <http://www.alriyadh.com/1841862>
- 124 https://www.zawya.com/mena/en/business/story/Azeri_oil_terminal_in_Turkeys_Ceyhan_port_plans_to_resume_VLCC_loadings-TR20200915nL8N2GB3V3X1/
- 125 <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/egypt-cyprus-natural-gas-pipeline-east-mediterranean-turkey.html>
- 126 <https://www.egypttoday.com/Article/3/91995/Eni-announces-new-gas-discovery-in-Egypt%E2%80%99s-%E2%80%98Great-Nooros-Area%E2%80%99>
- 127 <https://financialtribune.com/articles/energy/105257/uae-fails-to-comply-with-output-cuts>
- 128 <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Iraq-Ships-More-Crude-Oil-Despite-OPEC-Output-Cut-Pledge.html>
- 129 <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/electric-power/091520-uae-israel-may-cooperate-on-water-desalination-solar-energy-minister>
- 130 <https://www.msn.com/en-ca/money/topstories/oil-slips-as-demand-concerns-rise-libya-output-looms/ar-BB18ZP3B>

- 131 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-19/libya-noc-lifts-force-majeure-from-secure-oil-fields-ports>
- 132 <https://www.libyaherald.com/2020/09/14/siemens-and-enka-inspect-construction-sites-ahead-of-starting-1300-mw-power-projects/>
- 133 <https://financialpost.com/pmnbusiness-pmn/kuwait-aims-to-finish-mideasts-biggest-lng-terminal-by-march>
- 134 <https://www.thenational.ae/business/energy/iraq-appoints-oil-minister-as-head-of-its-national-oil-company-1.1078609>
- 135 <https://www.enr.com/articles/50070-best-project-powerindustrial-initial-oil-train-iot-project>
- 136 <https://ca.reuters.com/article/idUSKBN2650VE>
- 137 <https://www.reuters.com/article/uk-syria-crisis-fuel-shortages-idUKKBN267300>
- 138 <https://english.aawsat.com/home/article/2504826/british-company-concerned-over-its-oil-%E2%80%98rights%E2%80%99-northeastern-syria>
- 139 <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Cash-Strapped-Iraq-To-Finally-Roll-Out-Refinery-Megaproject.html>
- 140 <https://oglinks.news/opec/news/iraq-aims-boost-refining-capacity-third-q1-2022-deputy-oil-minister>
- 141 http://www.tradearabia.com/news/CONS_372763.html
- 142 <https://www.kallanishenergy.com/2020/09/17/energean-signs-two-new-karish-project-gas-sale-deals/>
- 143 <https://www.worldoil.com/news/2020/9/14/venezuela-and-iran-defy-us-sanctions-with-new-tanker-delivery>
- 144 <https://www.argusmedia.com/en/news/2140843-iran-launches-phase-1-of-qeshm-oil-export-terminal>
- 145 <http://emea1.apps.cp.thomsonreuters.com/Apps/news-monitor#savedinstance=true>